

**ЩОДО ПРОБЛЕМИ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ, ЩО ВСТАНОВЛЕНІ
ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ**

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених і міжнародних нормативно-правових актів розглянуто міжнародні стандарти запровадження інституту медіації в Україні, що встановлені Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй. Обґрунтовано, що міжнародні стандарти запровадження інституту медіації в Україні являють собою сукупність міжнародних правових актів, учасником яких є Україна, що визначають обов'язкові заходи встановлення та подальшої реалізації цього інституту в Україні.

Ключові слова: міжнародні стандарти, медіація, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй, міжнародний нормативно-правовий акт.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и международных нормативно-правовых актов рассмотрены международные стандарты введения института медиации в Украине, которые установлены Европейским Союзом и Организацией Объединенных Наций. Обосновано, что международные стандарты введения института медиации в Украине представляют собой совокупность международных правовых актов, участником которых является Украина, а также устанавливающих обязательные меры установления и последующей реализации данного института в Украине.

Ключевые слова: международные стандарты, медиация, Европейский Союз, Организация Объединенных Наций, международный нормативно-правовой акт.

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists and international normative legal acts, the international standards of the establishment of the mediation institute in Ukraine, which were established by the European Union and the United Nations, were considered. It is substantiated that the international standards for the implementation of the mediation institute in Ukraine are a set of international legal acts to which Ukraine is a party, which determine the mandatory measures for the establishment and further implementation of this institute in Ukraine.

Key words: international standards, mediation, European Union, United Nations, international normative legal act.

Вступ. Сьогодні можна стверджувати, що Україна перебуває на перших етапах запровадження інституту медіації. Проте в більшості розвинутих країнах світу цей правовий інститут запроваджено й остаточно сформовано ще в минулому столітті. Зокрема, в Канаді та Сполучених штатах Америки медіація з'явилася в кінці 70-х років, у Європі – на початку 80-х років минулого століття [1, с. 46]. При цьому, як цілком слушно зауважує І. Присяжнюк, медіація є одним із так званих альтернативних (позасудових) способів урегулювання спорів, ефективність якого надзвичайно висока в усіх країнах, у яких запроваджено цей інститут [2, с. 65]. Ураховуючи те, що наша держава постійно прагне набути статусу повноцінного члена європейського співтовариства й міжнародної правової спільноти загалом, важливими є встановлення та подальший аналіз міжнародних стандартів запровадження інституту медіації в Україні.

Окремі проблемні питання запровадження інституту медіації в Україні розглядали в наукових працях такі вчені, як М. Колеснікова, А. Шаповалова, Т. Шинкар, Н. Маловой, О. Глущенко, Т. Голоядова, В. Тацій, С. Абламський, А. Комзюк, І. Бут, В. Погорілко, О. Фрицький,

М. Баймуратов і багато інших. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових праць, єдиного комплексного дослідження, присвяченого міжнародним стандартам запровадження інституту медіації в Україні, що встановлені Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй, так і не проведено.

Постановка завдання. Саме тому метою статті є розглянути міжнародні стандарти запровадження інституту медіації в Україні, що встановлені Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй.

Результати дослідження. Як перший суб'єкт, який визначає міжнародні стандарти запровадження інституту медіації в Україні, варто вважати Європейський Союз. Аналіз міжнародних стандартів, запропонованих цим суб'єктом, є особливо важливим для правового життя нашої країни, враховуючи її прагнення набути статусу його повноцінного члена. При цьому необхідно відзначити, що в газетних публікаціях і в розмовах люди часто плутають Раду Європи і Європейський Союз. Це тісно взаємодіючі, але різні міжнародні організації, з котрими активно співробітничала Україна. Європейський Союз об'єднує держави насамперед у сфері економічних інтересів. Фактично це великий європейський ринок. А Рада Європи – це ідея верховенства права, це єдиний правовий простір [3, с. 367]. Право Європейського Союзу являє собою досить специфічну правову систему, що склалася на стику міжнародного права та внутрішньодержавного права держав-членів Європейського Союзу, що володіє самостійними джерелами і принципами. Автономність цього права підтверджена низкою рішень Суду Європейського Співтовариства [5, с. 201].

Аналізуючи окремі з міжнародних правових актів, прийняті за участю наведеного вище суб'єкта, передусім варто назвати Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, яка започаткувала партнерство між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку [5]. Цей міжнародний правовий акт ратифіковано шляхом прийняття відповідного Закону України від 10 листопада 1994 року [6]. Як зазначено в ст. 93 Угоди, в рамках сфери її дії кожна Сторона зобов'язується забезпечити фізичним і юридичним особам іншої Сторони доступ, вільний від дискримінації щодо власних фізичних і юридичних осіб, до компетентних судів та адміністративних органів Сторін для захисту їхніх особистих і майнових прав, включаючи права на інтелектуальну, промислову й комерційну власність [5].

Вищенаведений міжнародний правовий акт утратив чинність у зв'язку з укладенням нової Угоди «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 27 червня 2014 року [7]. Цей міжнародний нормативно-правовий акт ратифіковано Україною шляхом прийняття відповідного Закону України від 16 вересня 2014 року [8]. Як установлено в ст. 1 зазначеного міжнародного акта, цілями асоціації є сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою Європейського Союзу та її участь у програмах та агентствах. При цьому необхідно посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права й поваги до прав людини та основоположних свобод. Окрім цього, в ст. 14 Угоди закріплено, що в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи й безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом і правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності й неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи й безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [7]. Як цілком слушно із цього приводу зауважує Н. Боженко в дослідженні, що присвячено адміністративно-правовому забезпеченню медіації як способу вирішення адміністративних спорів, відповідно до Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, підписаної Україною, забезпечення верховенства права та доступу до правосуддя має включати як досудові, так і позасудові методи вирішення спорів. Усвідомлення важливості поширення альтернативних судочинству способів розв'язання правових спорів відкриває нові перспективи утвердження засад правової держави в Україні, а їх урізноманітнення є показником зрілості правової системи країни та готовності держави до співпраці, зумовлює зростання рівня правової культури її громадян [9, с. 13].

Одним із визначальних міжнародних правових актів, дія якого спрямована на забезпечення доступності правосуддя шляхом установлення альтернативних способів розв'язання спорів у цивільному та комерційному праві, стала Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту й Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних справах від 21 травня 2008 року.

Як зазначено в ст. 1 наведеного міжнародного акта, його метою є полегшення доступу до альтернативних процедур вирішення спорів і сприяння мирному врегулюванню спорів, заохочуючи застосування посередництва та гарантуючи врівноважене співвідношення посередництва й судочинства. Окремою нормою (ст. 5) встановлено особливості застосування медіації під час вирішення правового спору. Так, суд, розглядаючи справу, може, коли це доречно й із урахуванням усіх обставин цього випадку, запропонувати сторонам використовувати посередництво, щоб залагодити суперечку. Суд також може зажадати від сторін відвідати інформаційні збори щодо використання посередництва, якщо такі є і є доступними. При цьому держави-члени повинні були вести в дію законодавчі, нормативні й адміністративні положення, які необхідні для виконання зазначеної Директиви до 21 травня 2011 року [10]. Як уже зазначалося, наша держава робить активні кроки, спрямовані на інтеграцію в європейський правовий простір. А тому дещо не зрозумілим є затягування законодавчого забезпечення впровадження інституту медіації в Україні.

Однією з поважних міжнародних організацій, членство в якій має Україна, є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), встановлені міжнародні стандарти якої є вкрай важливими в аспекті запровадження інституту медіації в Україні. Так, Україна є однією з країн – засновниць ООН, підписавши (маючи правовий статус УРСР) Статут ООН у 1945 році [11, с. 69]. Варто відмітити, що згадки про необхідність запровадження інституту медіації задля вирішення правових конфліктів і спорів містяться в самому Статуті ООН від 26 червня 1945 року. Так, згідно зі ст. 33 Статуту ООН, сторони, які беруть участь у будь-якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами за своїм вибором [12].

Одним із найвідоміших міжнародних правових актів, що прийнятий наведеною міжнародною організацією, є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, яку проголошено як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи й усі держави з тим, щоб кожна людина та кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів загального й ефективного визнання та здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їхньою юрисдикцією. І хоча наведений міжнародний акт не містить прямих згадок про інститут медіації, в ньому міститься низка важливих положень, які стосуються належного законодавчого забезпечення захисту прав людини: кожна людина повинна мати всі права й свободи, встановлені Декларацією; кожна людина, де б вона не була, має право на визнання її правосуб'єктності; всі люди рівні перед законом і мають права без будь-якої різниці на рівній їх захист законом; тощо [13].

Окрім цього, увагу варто звернути на Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 року, який набув чинності в тому числі для України 23 березня 1976 року. Як випливає з аналізу ст. 2 вищенаведеного міжнародного акта, кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язана забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту [14].

Як один із основоположних міжнародних стандартів запровадження інституту медіації в Україні варто визначити Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру від 24 червня 2002 року. Цей міжнародний нормативний акт узятий за основу для національного законодавства щодо медіації 26 країнами світу [15]. Як встановлено в ст. 13 наведеного міжнародного правового акта, коли сторони домовилися за погоджувальною процедурою та прямо вираженим чином зобов'язалися не порушувати протягом обумовленого терміну або до настання обумовленої події арбітражний або судовий розгляд стосовно наявного або майбутнього спору, арбітраж або суд визнає силу такого зобов'язання до тих пір, поки умови цього зобов'язання не будуть виконані, за винятком випадку, коли однією зі сторін необхідно, на її думку, захистити свої права. Порушення такого розгляду саме по собі не розглядається як відмова від угоди за погоджувальною процедурою або як припинення погоджувальної процедури [16].

Як окремий напрям роботи ООН варто вважати зусилля цієї міжнародної організації, спрямовані на захист прав дітей, що реалізуються в тому числі шляхом запровадження інституту медіації в цій сфері. Так, беручи до уваги потребу в посиленні захисту дітей у справах міжнародного характеру, а також бажаючи уникнути конфліктів між їхніми правовими системами щодо

юрисдикції, прав, які застосовуються, з метою визнання та виконання заходів захисту дітей, укладено Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності й заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року, яку наша держава ратифікувала шляхом прийняття відповідного Закону України від 14 вересня 2006 року. Згідно з положеннями наведеного міжнародного нормативно-правового акта, центральний орган Договірної Держави безпосередньо або через державні органи чи інші організації здійснює всі належні кроки для сприяння шляхом медіації, примирення або подібних заходів, погоджених рішень щодо захисту особи чи майна дитини у випадках, до яких застосовується ця Конвенція. Окрім цього, Законом України від 11 січня 2013 року ратифіковано Конвенцію про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 року. Договірні держави забезпечують наявність у внутрішньому законодавстві ефективних заходів для примусового виконання рішень за допомогою, зокрема, такого заходу, як використання медіації, примирення або подібних процесів для здійснення добровільного виконання [17].

З аналізу приписів міжнародних стандартів щодо запровадження медіації, які запропоновані ООН, випливає, що держави-члени цієї міжнародної організації, в тому числі Україна, повинні здійснювати рішучі кроки, спрямовані на належне законодавче закріплення цього інституту. При цьому зазначені міжнародні стандарти ООН торкаються різних сфер суспільного життя, в яких доречно й ефективно використовувати процес медіації задля розв'язання відповідного правового конфлікту. Це свідчить про існування достатньої кількості міжнародних правових актів, які б могли лягти в основу майбутнього національного законодавства про медіацію в Україні.

Як міжнародні стандарти запровадження інституту медіації в Україні варто розглядати не лише ті, що встановлені міжнародними організаціями, а й ті, що укладені за участю декількох суб'єктів міжнародного права. Такі стандарти можуть бути визначені й у двосторонніх угодах, які укладені Україною з іншою державою задля здійснення співробітництва в окремих сферах суспільного життя.

Висновки. Отже, міжнародні стандарти запровадження інституту медіації в Україні являють собою сукупність міжнародних правових актів, учасником яких є Україна та які визначають обов'язкові заходи встановлення та подальшої реалізації цього інституту в Україні. З огляду на те що міжнародні договори України за своєю юридичною силою посідають майже найвище місце в системі нормативно-правового регулювання відповідної сфери суспільного життя, закріплені на їх рівні міжнародні стандарти набувають особливого значення в аспекті запровадження інституту медіації в Україні. Серед провідних суб'єктів, за участю яких розроблено зазначені міжнародні стандарти, варто назвати Європейський Союз та Організацію Об'єднаних Націй. Окрім цього, такі стандарти закріплено й у двосторонніх міжнародних правових угодах, які укладені Україною з іншою державою задля здійснення співробітництва та розв'язання проблем в окремо взятій сфері. Сьогодні можна стверджувати про існування достатньої кількості міжнародних стандартів, які могли б лягти в основу національного законодавства щодо повноцінного функціонування інституту медіації в Україні.

Список використаних джерел:

1. Микитин Ю.І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Івано-Франківськ, 2010. 200 с.
2. Присяжнюк І. Запровадження медіації як форми відновного правосуддя. Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 2. С. 65–69.
3. Кравченко Ю.Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків, 2003. 466 с.
4. Дьомін Ю.М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2006. 438 с.
5. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 черв. 1994 р. Офіційний вісник України. 2006. № 24. Ст. 1794.
6. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10 лист. 1994 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 46. Ст. 415.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 2125.

8. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678-IV. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.
9. Боженко Н.В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 214 с.
10. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах: Міжнародний документ від 21 трав. 2008 р. № 2008/52/ЄС. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU07225?an=17&bl=mu99289>.
11. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2004. 212 с.
12. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26 черв. 1945 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
13. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2013. № 6.
15. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про медіацію» від 17 груд. 2015 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57463&pf35401=369788>.
16. Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру: Міжнародний документ від 26 черв. 1945 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
17. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання: Міжнародний документ від 23 лист. 2007 р. Офіційний вісник України. 2013. № 86. Ст. 3194.